
نقش دولت و مردم در تحقق اقتصاد مقاومتی از دیدگاه مقام معظم رهبری عَلَيْهِ السَّلَام با تأکید بر نهج البلاغه

زینب یوسفی^۱

چکیده

اقتصاد مقاومتی روشی برای مقابله با تحریم‌ها علیه يك منطقه یا کشور تحریم شده است. رشد اقتصادی تضمین‌کننده عدالت اجتماعی است و این رویکرد زمانی با موفقیت اجرا می‌شود که مردم و دولت مسئولیت‌های خود را به خوبی بشناسند و عملی کنند. رهبری نیز تأکید بسیاری بر این مقوله دارند از این رو محقق در این نوشتار به «نقش دولت و مردم در تحقق اقتصاد مقاومتی از دیدگاه رهبری با تأکید بر نهج البلاغه» به روش نقلی - وحيانی و گردآوری داده‌ها به روش کتابخانه‌ای و پردازش داده‌ها به روش توصیفی - تحلیلی در دو بخش نقش دولت و مردم پرداخته است. از دیدگاه رهبری و نهج البلاغه نقش دولت در تحقق اقتصاد مقاومتی عبارتند از: ردیابی دقیق نارسائی‌ها و مشکلات و تثبیت نرخ ارز در بازار و اشتغال‌زایی و تورم‌زدائی و اصلاح ساختار دولتی و ضرورت تشکیل نهادهای مبارزه با اشرافی‌گری و ساده‌زیستی مدیران و توجه به ظرفیت‌های داخلی و استقبال از فعالیت‌های

۱. دانش پژوه دکتری فلسفه و کلام اسلامی، معاون پژوهش مدرسه علمیه ریحانه الرسول عَلَيْهَا السَّلَام قشم

مردمی؛ و نقش مردم عبارتند از: مدیریت مصرف و دوری از تجملات و حذف ثروت‌های کاذب و ترجیح مصرف کالای داخلی بر کالای خارجی است.

واژگان کلیدی: اقتصاد مقاومتی، نقش دولت، نقش مردم، تحریم اقتصادی، رهبری، نهج البلاغه.

مقدمه

بیان مسئله

با ظهور انقلاب اسلامی، شکل جدیدی از حکومت در دنیا پدیدار شد که بنای سازگاری با قطب قدرت استکبار را نداشته و به مبارزه با استکبار پرداخت. ظهور چنین حکومتی آن هم در منطقه خاورمیانه که از لحاظ اقتصادی و ژئوپلیتیکی دارای اهمیت بسیار زیاد است، باعث شدن نظام استکبار جهانی با تمام قوا به مبارزه با انقلاب برخیزد. با پایان یافتن جنگ و عدم پیروزی استکبار در زمینه‌های نظامی، تهاجمات به عرصه‌های دیگر کشیده شد. یکی از این عرصه‌ها که خصوصاً در سال‌های اخیر با تهاجمات گسترده همراه بوده است «عرصه اقتصادی» است. بنابراین خود انقلاب اسلامی مکلف به نوآوری و نظریه‌پردازی و الگوسازی در عرصه‌های جدید اقتصادی است. هر کشوری که علم استکبارستیزی را برپا کند، نیازمند چنین الگوهایی است. یکی از این مفاهیم «اقتصاد مقاومتی» است.

اقتصاد مقاومتی روشی برای مقابله با تحریم‌ها علیه یک منطقه یا کشور تحریم شده است. در شرایطی که صادرات و واردات هیچکدام برای آن کشور مجاز نیست. کشور ایران فرصت‌های بسیاری از قبیل نفت، گاز و معدن در اختیار دارد، اما برای استفاده هرچه تمام‌تر از این منابع، باید از خام‌فروشی پیشگیری کرد. حمایت از تولید و استفاده از ظرفیت‌های داخلی قطعاً باعث ایجاد اشتغال زایی و ثروت‌آفرینی برای کشور خواهد شد، لذا باید کار و تولید، در فرهنگ ایران نهادینه شود. از اینرو مدتی است نظریه اقتصاد مقاومتی توسط مقام معظم رهبری مطرح شده است.

در این میان، علاوه بر سخنان رهبری، کتاب «نهج البلاغه» که برادر قرآن و تالی‌ت‌لو آن است، بسیاری از مسائل اقتصادی، به ویژه نقش مردم و مسئولان را در بردارد و سخنان نورانی آن حضرت، می‌تواند پایه‌های تحقق اقتصاد مقاومتی را ترسیم کند.

با توجه به گستره قلمرو اقتصاد مقاومتی، مسئله اصلی این مقاله، در گام نخست، شناخت چیستی اقتصاد مقاومتی و در گام دوم تبیین و تحلیل نقش دولت و مردم در تحقق

آن از دیدگاه رهبری با تأکید بر آموزه‌های نهج‌البلاغه به روش نقلی و وحیانی و گردآوری اطلاعات به روش کتابخانه‌ای و پردازش داده‌ها به روش تحلیلی - توصیفی است.

اهمیت و ضرورت تحقیق

با توجه به اینکه وضعیت اقتصادی از بایسته‌های جداناپذیر مردم استدر چند سال اخیر و با شدت گرفتن تحریم‌های غرب علیه جمهوری اسلامی ایران با هدف متوقف کردن برنامه‌های صلح آمیز هسته‌ای ایران، واژه ای جدید تحت عنوان اقتصادمقاومتی به ادبیات اقتصادی و سیاسی کشور اضافه و به فراخور حال و روز اقتصاد کشورمان مورد بحث قرار گرفته است.

مقام معظم رهبری اقتصادمقاومتی را اقتصادی دانسته‌اندکه درشرایطدشمنی‌ها و خصومت‌های شدید می‌تواند تعیین کننده رشد و شکوفایی کشور باشد. بنابراین برای تبیین کاربرد موضوع به صورت عملیاتی، تحقیق و بررسی نقش دولت و مردم در تحقق آن ضروری به نظر می‌رسد، از این‌رو نگارنده انگیزه یافت تا با توجه به سخنان گرانقدر مقام معظم رهبری و با تأکید بر آموزه‌های حکیمانه نخستین حاکم عدالت گستر شیعه یعنی امیرمؤمنان علیه السلام نگاهی دقیق به مقوله تحقق اقتصادمقاومتی داشته باشد و در جامعه اسلامی، خلأهای قانونی و اجرایی نیز در این باره اصلاح گردد.

ج) پیشینه تحقیق

هرچند درباره اقتصاد مقاومتی از دیدگاه رهبری، پژوهش‌هایی در قالب مقاله و پایان‌نامه‌های علمی انجام شده است؛ اما در خصوص نقش مردم و دولت از منظر مقام معظم رهبری با تأکید بر آموزه‌های نهج‌البلاغه اثری نگاشته نشده است. در این زمینه می‌توان تنها به یک مقاله مشابه اشاره کرد:

«نقش مردم در اقتصاد مقاومتی با تأکید بر بیانات رهبر معظم انقلاب»، نوشته: یوسفی، احمدعلی؛ غفاری، مجتبی؛ مجله: پژوهش‌های اقتصاد مقاومتی، شماره ۱، بهار و تابستان

۱۳۹۵. وی پس از مفهوم‌شناسی اقتصاد مقاومتی، به تبیین ضرورت‌ها، آسیب‌ها، سیاست‌ها پرداخته و همچنین وظایف مردم در قبال این موضوع را در بیانات رهبر معظم انقلاب بررسی کرده است و از این رهگذر نظر ایشان را استخراج و راهکاری ارائه نموده: همانطور که از نظر امام نظام جمهوری اسلامی دارای یک ساخت حقوقی و یک ساخت حقیقی است. برای نظام اقتصادی هم که در واقع یکی از زیرنظام‌های نظام جمهوری اسلامی است، می‌توان یک ساخت حقوقی و یک ساخت حقیقی در نظر گرفت. در این مقاله نقش این دو ساخت در مشارکت مردم در اقتصاد تبیین شده است.

هرچند مباحث این مقاله پژوهشی، ارتباط تنگاتنگی با مقاله پیش روی دارد؛ لیکن تمرکز آن صرفاً به نقش مردم آن هم از بعدی دیگر پرداخته است و همچنین از سخنان حکیمانه بسیار امیرمؤمنان علیه السلام در نهج البلاغه و دیگر مصادر روایی تهی است. بنابراین امتیاز مقاله پیش روی، اهتمام به همه آموزه‌های علوی در نهج البلاغه در ساختاری جدید از تمام زوایا است.

مفاهیم تحقیق

در این بخش، به بررسی لغوی و اصطلاحی کلیدواژه‌ها و متغیرهای تحقیق پرداخته می‌شود:

مفهوم اقتصاد

یکم. اقتصاد در لغت

این کلمه در زبان واژه‌شناسان، از ماده قَصَدَ در معنای رفتن، روان شدن، قصد چیزی یا کسی را کردن، خواستن، نیت کردن، در اندیشه کاری بودن و امثال آن به کار رفته است. (انوری: ۱۳۸۱، ج ۱/ص ۵۰۴). همچنین اقتصاد به معنای اعتدال و میانه‌روی نیز آمده است. (معین: ۱۳۸۶، ج ۱/ص ۲۹۱).

راغب می‌گوید: «اقتصاد به معنای اعتدال در امور است بدون افراط و تفریط به تناسب هر موضوع» همچنین در لسان‌العرب، عمده معنای «اقتصاد» همان اعتدال و میانه‌روی ذکر شده است در آیه: «وَأَقْصِدْ فِي مَشْيِكَ» نیز به همین معنی آمده است. (راغب اصفهانی: ۱۳۸۶، ص ۶۷۲).

دوم. اقتصاد در اصطلاح

اقتصاد در اصطلاح علم اقتصاد به عنوان دانش بررسی رویدادهای اقتصادی در زمینه تولید، توزیع و مصرف به کار می‌رود. (نظری: بی تا، ص ۳۹).

چیستی اقتصاد مقاومتی

این واژه اولین بار در دیدار کارآفرینان با مقام معظم رهبری در شهریور سال ۱۳۸۹ مطرح گردید. در همین دیدار، رهبر معظم انقلاب «اقتصادمقاومتی» را معنا و مفهومی از کارآفرینی معرفی و برای نیاز اساسی کشور به کارآفرینی نیز دودلیل «فشاراقتصادی دشمنان» و «آمدگی کشور برای جهش» را معرفی نمودند. (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار جمعی از کارآفرینان سراسر کشور: ۱۶ / ۶ / ۸۹- <https://farsi.khamenei.ir/speech> content?id=۱۰۰۷۷).

بر این اساس اقتصاد مقاومتی، به معنای یک نوع اقتصادی است که اولاً: در ساخت درونی خودش برخوردار از قوام باشد و ثانیاً: در مقابل تهدیدات بیرونی نیز قدرت ایستادگی و پایداری داشته باشد.

هدف اقتصاد مقاومتی، مصون ساختن اقتصاد ایران از تکانه‌های خارجی و غلبه بر ضعف‌های داخلی بر اساس فرصت‌های خارجی و قوت‌های داخلی است، اقتصادمقاومتی، نوعی خط‌مشی‌ها دی است که باید بر همه قوانین و مقررات و بینش و رفتارهای مسئولان و فعالان اقتصادی حاکم باشد.

نقش دولت در تحقق اقتصاد مقاومتی

شناسایی نقاط ضعف کشور در اقتصاد مقاومتی و تبدیل آن به نقاط قوت، یکی از الزامات کشور در رسیدن به جایگاه واقعی خویش در عرصه جهانی است که برای تحقق آن باید همکاری نزدیکی میان دولت و مردم صورت گیرد.

دولت در شرایط امروز اقتصاد ایران، بزرگترین رسالت را دارد. هر یک از سیاست‌هایش از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است، هزینه فرصت‌ها به شدت بالاست و نیاز به هوشمندی و دقت خاصی از ناحیه دولت احساس می‌شود. مطمئناً خطرناک‌ترین راه رسیدن به اقتصاد مقاومتی برعهده‌ی دولت است که با اتخاذ سیاست‌های اقتصادی مناسب رسیدن به هدف را مقدور کند.

از جمله کارهایی که بر عهده‌ی دولت است می‌توان به اتخاذ سیاست‌های ارزی مناسب برای تثبیت قیمت ارز و رسیدن به یک اقتصاد قابل اتکا، ایجاد اشتغال به منظور بهره‌برداری از حداکثر توان داخلی برای رونق تولیدات ملی، کنترل نرخ تورم به عنوان عاملی که باعث بی‌بازده بودن تولید داخلی می‌شود و اصلاح ساختار دولتی و ایجاد مسیری مناسب برای رسیدن به اهداف مشخص شده در اصل ۴۴ قانون اساسی و تسهیل فرآیند خصوصی‌سازی اشاره کرد.

از جمله سیاست‌های مناسب از ناحیه دولت در جهت تحقق اقتصاد مقاومتی عبارتند

از:

۱) ردیابی دقیق نارسائی‌ها و مشکلات جامعه

در اجرای اقتصاد مقاومتی عقلانیت اقتصادی حکم می‌کند که مشکلات و نارسائی‌ها به طور دقیق شناسایی و ردیابی گردد و دلایل آن‌ها بررسی و ارزیابی و پیشبینی شود. باید مشکلاتی نظیر تورم، نقدینگی، ریخت و پاش‌های دولتی و غیردولتی را مورد به مورد بررسی کرد و اگر ریشه داخلی دارند به گردن مسائلی نظیر تحریم نینداخت. تشخیص صحیح مشکل، حل آن را ساده یا امکان پذیر می‌کند. اگر مشکل خوب و درست تشخیص داده

شود و علت مرض معلوم گردد، مطمئناً پیچیدن نسخه برای حل آن آسان و عملی می شود. بنابراین، ضرورت وجود نهادهای پژوهشی و کارشناسی مستقل در امر اقتصاد مقاومتی اجتناب ناپذیر است. (ر. ک بیانات رهبری در دیدار با مسئولان: ۴/۷ / <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=۲۷۵۸۱۳۷۴>).

بنابراین، حرکت با برنامه و تکیه بر توان داخلی از جمله الزامات اقتصاد مقاومتی است که باید مسئولان اجرایی به آن توجه جدی داشته باشند. قطع وابستگی به نفت از دیگر ضرورت‌های اقتصاد مقاومتی است که رهبر معظم انقلاب سال‌هاست به آن تاکید دارد، ولی متأسفانه دولت‌ها نتوانسته‌اند به آن جامه عمل بپوشانند.

حضرت علی علیه السلام در این زمینه فرمودند:

یکی از آثار وجودی در یک مدیر و مسئول دورنگری و ژرف‌اندیشی است به وضعیت امروز و فردا نمی‌نگرد و به آن بسنده نمی‌کند بلکه در رابطه با تشکیلات و سازمان اداری خود و موفقیت در کار و پیروزی خودش در خدمت به جامعه و ملت همیشه روزهای آینده و دور را در نظر می‌گیرد و همواره جهت رسیدن به هدف کمر همت را محکم می‌بندد و نارسائی‌های موجود را شناسایی می‌کند و با همت بالا به رفع آن‌ها می‌پردازد. (ر. ک: عزیزی، نامه ۵۳، ص ۶۴۳). همچنان که در جنگ جمل به فرزند خود محمد حنفیه می‌فرماید: «پای خود را محکم بر زمین بکوب و با استقامت باش و آخرین افراد دشمن را در نظر بگیر و دورترین نقطه را هدف خود قرار ده و چشمان را برهم گذار که موانع نزدیک تو را از تصمیم باز ندارد و بدان که پیروزی از جانب خدای بزرگ است».^۱ (مجلسی: ۱۴۰۳، ج ۳۲/ص ۱۷۴).

ب) تثبیت نرخ ارز در بازار

از جمله ملزومات تحقق اقتصاد مقاومتی از سوی دولت در بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی مدیریت منابع ارزی و تثبیت نرخ ارز در بازار است؛ چرا که در صورت بی‌ثباتی، بازار

۱. «تد فی الارض قدمیک ارم بصرک اقصی القوم و غض بصرک و اعلم ان النصر من الله».

را مختل خواهد نمود. امام جواد علیه السلام از قول امیرمؤمنان علیه السلام فرموده است: «تدبیر و برنامه ریزی مقدمه ضروری ورود به عمل است؛ برای اینکه مانع پشیمانی (حاصل از اشتباه کاری) می‌گردد». (کافی: ۱۳۹۰، ج ۸/ص ۲۲). از مولای متقیان علی علیه السلام در بیانی دیگر آمده است: «اندازه‌گیری کن، آنگه پُر و فکر کن، آنگه بگو و با ارزیابی و روشن شدن جوانب کار به آن اقدام کن»^۱. (غررالحکم: ۱۳۷۳، ص ۲۳). این مهم بیانگر نقش مدیریت ارزی برای مقابله با تحریم‌ها و مدیریت و برنامه ریزی صحیح اقتصادی است تا اقتصاد کشور دچار شوک‌های شدید ناشی از اتخاذ تدابیر سطحی و زودگذر نشود. حضرت آیت الله خامنه‌ای درباره مدیریت منابع ارزی می‌فرمایند:

«مسأله منابع ارزی مسأله مهمی است؛ آقایان روی این مسأله دقت کنید، خیلی باید کار کنید. واقعا باید منابع ارزی را درست مدیریت کرد. حالا اشاره شد به ارز پایه؛ در این زمینه هم حرف‌های گوناگونی از دولت صادر شد. یعنی در روزنامه‌ها از قول یک مسئول، یک جور گفته شد؛ فردا یا دو روز بعد، یک جور دیگر گفته شد. نگذارید این اتفاق بیفتد. واقعا یک تصمیم قاطع گرفته شود، روی آن تصمیم پافشاری شود و مسئله را دنبال کنید. به هر حال منابع ارزی باید مدیریت دقیق بشود». (بیانات در دیدار رئیس جمهور و اعضای هیأت دولت، ۱۳۹۱/۶/۲)

ج) اشتغال زائی

حضرت آیت الله خامنه‌ای در این باره می‌فرماید:

«آنچه امروز برای ما مشهود است و مقابل چشممان می‌بینیم این است که خلأهای اقتصادی ما خلأهای بزرگی است. یکی مسأله بیکاری است؛ به خصوص بیکاری جوانان و به خصوص بیکاری جوانان تحصیلکرده. این یک خلأ است، یک حفره است. این را باید تأمین کرد. مسئله معیشت طبقات ضعیف مهم است؛ ما اطلاعات را دائما دنبال می‌کنیم و

۱. «قَدِّرْ ثُمَّ افْطَعْ وَ فَكِّرْ ثُمَّ انْطِقْ وَ تَبَيَّنْ ثُمَّ اعْمَلْ».

از وضع مردم در بخش‌های مختلف کشور مطلع می‌شویم؛ مردم از لحاظ معیشت دچار مشکلند. مسئله بیکاری عست، مسئله سختی معیشت هست؛ و مشکلات گوناگونی که در زمینه فرهنگی و اجتماعی به دنبال این‌ها می‌آید». (بیانات در اجتماع زائران و مجاوران حرم رضوی، ۱/۱/۱، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=/۱/۱>، ۳۶۰۹۱۱۳۹۶)

حضرت علی علیه السلام در این رابطه می‌فرمایند:

«سرمایه‌گذاری خصوصی و ایجاد اشتغال از وظایف دولت و اغنیا است اهمیت این رفتار به گونه‌ای است که در کنار انفاقات قرار می‌گیرد. می‌توان گفت این روش از اهمیت بیشتری برخوردار است؛ زیرا در این روش، فرد بعد از دست‌یابی به مزد حاصل از اشتغال خود، احساس سربلندی دارد».

با اشتغال‌زائی و سرمایه‌گذاری می‌توان اطمینان یافت که اقتصاد ملی دچار رکود نمی‌شود. ایجاد اشتغال با برخورداری از کارآمدی لازم در پیشگیری از ظهور فقر در آینده، همراه با کاهش بیکاری و کاستن فاصله طبقاتی و امنیت اقتصادی را نیز تضمین می‌کند. (ر.ک رشاد: ۱۳۸۲، ج ۷ / ص ۲۳۰).

برگزیده‌تر بودن این روش که دارای آثار مثبت مضاعف است، در سخن علی علیه السلام نیز تأیید شده است: «برترین مال‌ها، مالی است که نشانه‌اش در تو آشکارتر باشد». (آلامدی‌الاتمیمی: ۱۳۷۳، ح ۳۱۴۵، ص ۴۲۸).

د) تورم زدایی

تورم یکی از زیرساخت‌های اقتصادمقاومتی که به آن توجه کمتری شده است، و بعضاً نحوه بودجه ریزی و برخی تصمیم‌گیری‌ها در نظام پولی و مالی موجب تورم‌زایی شده است. تورم در حال حاضر تبدیل به بیماری اقتصادی کشور گردیده و این مسئله باعث شده است که در عرصه بین‌المللی، صادرات کشور دچار مشکل شود و در طرف مقابل واردات افزایش پیدا کند و دلیل آن بالا بودن قیمت کالاها در داخل کشور است. اقتصاد در شرایط تورمی بازدهی ندارد و به موجب آن تولید داخل افزایش پیدا نمی‌کند و بیکاری افزایش می‌یابد و

در نتیجه، بالا رفتن نرخ بیکاری در جامعه و افزایش مفسد اجتماعی، متعاقباً هزینه‌های اجتماعی و سیاسی و امنیتی کشور افزایش یافته و این مسئله کشور را از تحقق اقتصاد مقاومتی دور خواهد کرد. (ر. ک بیانات رهبری دیدار رئیس جمهوری و اعضای هیئت دولت: ۱۳۸۷/۶/۲).

در این رابطه امام علی علیه السلام در عهدنامه مالک اشتر می‌فرماید:

خرید و فروش باید آسان و با میزان عدل انجام گیرد، با نرخ‌هایی نه به زیان فروشنده و نه خریدار. (شهیدی: شرح نهج البلاغه، نامه ۳). بنابراین، حضرت اصل قیمت‌گذاری را می‌پذیرد؛ اما تنها در وضعیتی که قیمت‌ها به دلایل گوناگون به قیمت‌های اجحافی تبدیل شود این نکته مسلم است حاکم اسلامی بی‌واسطه یا با واسطه باید از تغییر قیمت‌ها اطلاع یابد و نیز در صورت لزوم برای اصلاح آن اقدام کند. (رشاد: ۱۳۸۲، ج ۷/ص ۵۲۱).

ه) تشکیل ستاد فرماندهی اقتصاد مقاومتی

رهبر معظم انقلاب اسلامی از جمله اقدامات لازم برای تحقق اقتصاد مقاومتی را تشکیل ستاد فرماندهی برای اقتصاد مقاومتی معرفی نموده‌اند. ایشان معتقدند که باید به معنای واقعی کلمه، فرماندهی صورت بگیرد؛ زیرا الان در جنگ اقتصادی قرار گرفته‌ایم؛ هرچند در آن توپ و تیر و تفنگ نیست، اما ابزارهای خطرناک تر از توپ و تفنگ وجود دارد. یک جنگ است، قرارگاه لازم دارد، قرارگاه هم فرمانده لازم دارد. ایشان تصریح می‌نمایند:

«بنابراین ستاد فرماندهی لازم دارد که به طور دائم رصد کند، نگاه کند، ببیند کدام دستگاه توانسته و پیش رفته، کجا مشکل وجود دارد. چون حرف زدن آسان است، برنامه ریزی هم خیلی مشکل نیست، ولی عمل کردن با این‌ها فرق دارد؛ خوب آدم بخواهد در میدان وارد بشود و پیش برود، گاهی اوقات یک موانعی پیش می‌آید که قبلاً پیش بینی نشده، بعضی پیش بینی هم شده، لکن موانعی است که پیش می‌آید؛ بایستی آن ستاد بتواند به صورت ضربتی آن موانع را بر طرف کند، راه را باز کند و پیش برود؛ و نافذ الکلمه باشد، یعنی باید گوش کنند» (بیانات رهبری در دیدار رئیس جمهور و اعضای هیأت دولت

(۴/۶/۱۳۹۴=https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=۳۰۵۹۸).

و) مبارزه با مفسد اقتصادی و اشرافی گری

از منظر مقام معظم رهبری، تحقق اقتصاد مقاومتی بدون مبارزه با مفسد اقتصادی و اشرافی گری امکان پذیر نیست. ایشان معتقدند که واقعا نمی شود ما کار اقتصادی درست و قوی بکنیم، اما با مفسد اقتصادی مبارزه نکنیم؛ ایشان این مسئله را ناشدنی می دانند و می فرمایند:

“تصور نشود ما می توانیم سرمایه گذاری مردمی و کار سلم مردمی داشته باشیم، بدون مبارزه با مفسد اقتصادی؛ تصور نشود که مبارزه با مفسد اقتصادی موجب می شود که ما مشارکت مردم و سرمایه گذاری مردم را کم داشته باشیم؛ نه، چون اکثر کسانی که می خواهند وارد میدان اقتصادی بشوند، اهل کار سالمند، مردمان سالمی هستند؛ حالا یکی دو نفر هم آدم های ناسالم پیدا می شوند. باید با چشم های تیز بین، ریز بین و دور بین مراقبت کنید که کسانی نیابند به عنوان ایجاد اشتغال و ایجاد کار و کارآفرینی تسهیلات بانکی بگیرند، اما کارآفرینی واقعی انجام نگیرد. این را باید مراقبت کنید» (بیانات رهبری در دیدار رئیس جمهوری و اعضای هیأت دولت، ۲/۶/۲۰۸۳۱۱۳۹۱content?id=).

حضرت علی علیه السلام می فرمایند:

وجود شرایط والای انسانی در یک مدیر و مسئول و کارگزار مستلزم جلوگیری از طمع دیگران به وی می شود، چنانچه انسان از صفات والائی برخوردار نباشد افراد خلافکار جهت گره گشائی و چشم پوشی از خلاف کاری خودشان متوسل به تطمیع مدیر و مسئول ذیربط می گردند و اگر آن مسئول از صفات یاد شده برخوردار باشد خلافکاران چه در داخل و چه در خارج از کشور چشم امید به او ندارند و از امید و طمع آنها به دور خواهد بود و هیبت و پاکی آن مسئول و مدیر در جامعه آن چنان شایع می شود که کمترین احتمال انحراف و خودفروشی نسبت به او در ذهن احدی پیش نخواهد آمد. (ر. ک بحرانی، شرح نهج البلاغه:

ز) ساده زیستی مدیران

تجربه بیش از ۳۳ ساله انقلاب نشان می‌دهد هرگاه و در هر برنامه‌ای معیارهای گفتمان امام ره و انقلاب مورد توجه و اقدام و عمل مدیران قرار گرفته است، موفقیت قطعی و سرشار از برکت الهی نصیب ملت شریف ایران شده است. ساده‌زیستی علاوه بر آنکه بر روحیه همکاری و مقاومت در برابر مشکلات و ناملازمات مردم می‌افزاید، باعث می‌گردد تا روحیه صرفه جویی و قناعت نهادینه شود و در نتیجه سبب می‌شود که بهره‌وری‌ها بالا رود. مدیریت هزینه در کشور و اجزاء آن جزء لاینفک اقتصاد مقاومتی است. در اقتصاد مقاومتی همه مسئولند از هزینه‌های بی‌مورد و غیرضرور و بدون اولویت پرهیز کنند و در عوض برنامه‌ریزی و اولویت‌دار کردن برنامه‌ها و تأمین بودجه، جایگزین هر نوع چانه‌زنی موردی گردد. در اقتصاد مقاومتی باید روحیه انقلابی و اسلامی بر مدیران حاکم گردد طوری که در هر نوع حرکت و اقدام خود، خدا را ناظر و حاضر ببینند و خود را مسئول و پاسخگو در مقابل اقدامات و تصمیمات خود ملاحظه کنند. خرج تراشی برای دولت و مردم از طرف هر فرد و سازمانی ممنوع است. در این صورت اقتصاد مقاومتی با بهره‌وری بسیار بالا و انسجامی مثال زدنی پیش می‌رود و به موقعیت‌های جدید خود می‌رسد. (ر. ک سلطانی: ۱۳۹۴، ص ۳۸).

مدیر کم هزینه الگوی جامعه می‌گردد و این الگو سرمشق تک تک افراد و همکاران و هم قطاران قرار می‌گیرد که نتیجه آن بالا رفتن بهره‌وری دستگاه‌های اجرایی است. خصوصاً مدیران کم‌خرج باعث محبوبیت مردمی و بالا رفتن اعتماد عمومی می‌گردد و همه اجزاء کشور را ترغیب به تلاش و فعالیت خلاقانه می‌نماید.

حضرت امیرمؤمنان علی علیه السلام به شدت با زندگی تشریفاتی مخالف بودند که این مطلب را در زندگی ایشان به وضوح می‌توان مشاهده نمود حتی لباس پوشیدن حضرت هیچ شباهتی به حاکمان و پادشاهان نداشت و در نهایت سادگی بود تا این حد که در میان

جمعی از مردم اگر تازه‌واردی می‌آمد نمی‌توانست تشخیص دهد که کدام یک از حاضران حضرت علی علیه السلام است، با توجه به اینکه آن حضرت در میان مردم بودند و به گفته «ضرار» که از کوفه به دمشق نزد معاویه رفته بود، امیرمؤمنان علیه السلام در میان آنها مثل یک فرد عادی بود^۱.

حضرت علی علیه السلام با اینکه حاکم اسلام و دارای بالاترین منصب زمان بودند ولی هیچ‌گاه برای خود گارد ویژه‌ی محافظین، محافظ شخصی یا تشریفات حکومتی تشکیل ندادند با وجودی که قدرت این کار را داشتند. زیرا پایگاه حکومتی آن حضرت در قلب‌های مردم بود، تا آنجا که به دشمنان خود نیز لطف و مرحمت می‌فرمودند.

وقتی مخالفین آن حضرت در برابر ایشان سخنان ناشایستی می‌گفتند یا جسارتی می‌کردند حضرت مجازاتشان نمی‌کردند، به همین دلیل بود که مخالفین نیز ایشان را رهبری شایسته یافته و خود را در حکومت آن حضرت آزاد می‌دیدند. (ر. ک جعفری: ۱۳۷۹، تفسیر نهج البلاغه، نامه ۴۵، ص ۴۵).

ح) مردمی شدن اقتصاد و عدم تصدی‌گری دولت

در منظر مقام معظم رهبری، دولت باید اقتصاد کشور را مدیریت کند و نباید این مدیریت را با تصدی‌گری اشتباه گرفت؛ زیرا تصدی‌گری دولت در امر اقتصاد به ضرر تمام کشور است. ایشان می‌فرمایند این مساله را ما عملاً در انقلاب تجربه کردیم و می‌دانیم که تصدی‌گری دولت خوب نیست. ایشان می‌فرمایند: «اصلاً سیاست‌های اصل ۴۴ برای این بود که این تصدی‌گری انجام نگیرد؛ {پس} آن را به کلی از حوزه فکر خارج کنیم، یعنی این مدیریتی که من می‌گویم، مطلقاً اشتباه نشود با تصدی‌گری در مساله اقتصاد». (بیانات

رهبری، ۷/۶/۱۳۹۷ <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=۱۳۹۷/۶/۷> ۴۰۳۹۹)

۱. «كَانَ فِينَا كَأَحَدِنَا».

۴. نقش مردم در تحقق اقتصاد مقاومتی

در مورد نقش مردم در ایجاد اقتصاد مقاومتی می‌توان به اصلاح الگوی مصرف ملی از سوی مردم و دوری از تجملات و حرکت به سمت استفاده از تولیدات ملی به جای محصولات خارجی و همچنین استفاده از فرصت‌های شغلی قانونی برای کسب درآمد اشاره کرد.

أ) مدیریت مصرف

امروزه تعادل در مصرف يك حرکت جهادی است و همه دستگاه‌های دولتی و غیردولتی و همچنین آحاد مردم باید موضوع پرهیز از اسراف و استفاده از تولیدات داخلی را جدی بگیرند. جلوگیری از هرگونه اسراف و تبذیر، مهمترین اصل در ارائه يك الگوی اسلامی مصرف است. فرد یا جامعه‌ای که در مسیر پایداری در مصرف حرکت کند به پایداری در اقتصاد می‌رسد و جامعه به همان مطلوب؛ یعنی اقتصاد سالم، شکوفا و مقاومتی دست خواهد یافت. (ر. ک بیانات رهبری در جمع کارگزاران نظام: <https://farsi.khamenei.ir/speech-/5/3>؛ <https://www.khamenei.ir/content?id=205341391>)

بدیهی است اسلام بهره‌برداری از نعمت‌های الهی و زیبایی‌های زندگی را از طریق مشروع و حلال آزاد و روا می‌داند ولی اسراف و زیاده‌روی و گذشتن از حد اعتدال را حرام و ناروا می‌داند و این بدان جهت است که هر فرد مسلمان به مقیاس امکانات و توانائی خود نسبت به جامعه اسلام مسئولیت دارد و به موازات وسعت و گستردگی امکانات بر مسئولیتش افزوده می‌گردد در این صورت فردی که در تجمل و ظواهر زندگی اسراف و زیاده‌روی کند قهراً از اجرای مسئولیت‌ها و تعهدات اجتماعی خود باز خواهد ماند و از این رهگذر ضربه‌ای بزرگ بر پیکر اجتماع اسلامی خواهد خورد همانگونه که فرمانروایان بر اثر تجمل پرستی و افراط در اینگونه اعمال قشری از اجزای تعهدات و مسئولیت‌های زعامت و رهبری خود بازمانده و مسلمانان را بسوی پستی و انحطاط سوق دادند. (ر. ک جعفری: تفسیر و ترجمه نهج البلاغه، نامه ۲۱، ص ۴۲۷).

ب) قناعت و دوری از تجملات

امیرمؤمنان علی علیه السلام بهترین اقتصاد و زندگی سالم اقتصادی که آسایش انسان را تأمین کند، اقتصاد مبتنی بر قناعت تعریف می کند، و می فرماید: قانع از آسیب های آزمندی مصون است.^۱ (شرح غرر الحکم: ۱۴۰۷، ج ۲ / ص ۴۴۳).

کسی که اسیر حرص شد هر چه دارد به نظرش کم و هر چه به دست آورد در مقابل دریای بیکران آز او ناچیز است. اما آنکه قناعت پیشه کند دایره آمال او محدود است به هر یک از خواسته های خود دست یابد، گوئی بر نعمتی بزرگ دست یافته است. خدا را به آن نعمت سپاس می گوید و با شادی خاصی سفره ی زندگی خویش را با آن رنگین می کند و به همان خوشنود است. آدم قانع با ناداری می سازد و با درآمد جزئی خود را خوشبخت و دارا می داند.

بنابراین، قناعت و اقتصاد واقعی به معنای مصرف به مقدار کفایت است که مهم ترین عامل در ایجاد آسایش پایدار و راحتی دانسته شده است. مردم جامعه باید تفکر خود را نسبت به مصرف تغییر دهند و از مصرف گرایی و ریخت و پاش غیرضروری در همه موارد خودداری کنند. حضرت علی علیه السلام در این باره می فرماید: «قناعت ثروتی است که تمام نمی شود».^۲ (شیروانی، ترجمه نهج البلاغه، حکمت ۴۷۵، ص ۹۳۳).

ج) حذف ثروت های کاذب

تولید ثروت حلال باید در جامعه نهادینه شود و در کنار آن تولید ثروت های کاذب از طریق دلالی به امر مذموم در میان آحاد جامعه تبدیل شود. خداوند متعال در قرآن در مورد کسب ثروت می فرماید: «مال پاکیزه را به خبیث تبدیل نکنید» (سوره نساء: آیه ۲).

د) ترجیح مصرف کالای داخلی بر کالای خارجی

مردم حق استفاده از کالای باکیفیت را دارند، ولی ترجیحاً باید کالای ساخت داخل را

۱. «الْقَانِعُ نَاجٍ مِنْ آفَاتِ الْمَطَامِعِ»

۲. «الْقِنَاعَةُ مَالٌ لَا يَتِنَفَّدُ»

مصرف کنند و این امر نیازمند تحکیم نگاه علمی است، به نحوی که دست اندرکاران عرصه تولید، دولت و دانشگاه‌ها حلقه ارتباط صمیمی و تعامل پایداری را باید با یکدیگر داشته باشند؛ زیرا صیانت از اعتبار تولید داخلی در عرصه جهانی وظیفه ملی و اسلامی است، و منافع زودگذر نباید منفعت ملی را به خطر بیندازد. (زهرایی: بی تا، ص ۲۰).

البته تولیدات داخل هم باید سعی در بالا بردن کیفیت خود داشته باشند؛ زیرا هنگامی که اجناس مشابه با کیفیت در داخل باشد خودبه خود مردم به طرف خریدن اجناس و کالاهای خارجی نمی‌روند.

نتیجه گیری

در مهم ترین دستاوردها و نتایج این پژوهش می توان گفت:

اقتصاد مقاومتی این معنا که در شرایط فشار و تحریم نیز موجبات رشد و شکوفایی را فراهم میسازد.

بررسی های نشان می دهد نقش حداکثری دولت در اقتصاد می تواند پیامدهای منفی بدنبال داشته باشد و کماکان اقتصاد کشور کج دارهمین روند را طی و در برابر تکانه های جهانی به خصوص سیاست های تحریمی و فشار کشورهای متخاصم خاصه آمریکا تاب نیاورد.

نقش مردم در اقتصاد بر اساس مباحث پیش گفته و اصل ۴۴ قانون اساسی و توجه و عنایت به بیانات مقام معظم رهبری در این خصوص می تواند تا حدود زیادی اقتصاد کشور را در خصوص فشارها و تحریم های بین المللی بیمه نماید.

نقش دولت در تحقق اقتصاد مقاومتی عبارتند از: ردیابی دقیق نارسائی ها و مشکلات و تثبیت نرخ ارز در بازار و اشتغال زایی و تورم زدائی و اصلاح ساختار دولتی و ضرورت تشکیل نهادهای مبارزه با اشرافی گری و ساده زیستی مدیران و توجه به ظرفیت های داخلی و استقبال از فعالیت های مردمی.

نقش مردم عبارتند از: مدیریت مصرف و دوری از تجملات و حذف ثروت های کاذب و ترجیح مصرف کالای داخلی بر کالای خارجی است.

منابع

قرآن کریم، ترجمه آیت الله مکارم شیرازی، ۱۳۸۹، تهران، چ ۱، شرکت رایانه پژوهان شرق.
نهج البلاغه، ترجمه سیدعلی نقی فیض الاسلام، بی چا، تهران: موسسه انتشارات، ۱۳۷۸.

کتاب فارسی

۴۸. انوری، حسن، فرهنگ بزرگ سخن، تهران: سخن، ۱۳۸۱ ه. ش.
۴۹. جعفری، محمدتقی، خلاصه ترجمه و تفسیر نهج البلاغه، (تلخیص محمدرضا جوادی)، قم: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، چاپ دوم، ۱۳۷۹ ه. ش.
۵۰. راغب اصفهانی، حسن بن محمد، مفردات الفاظ قرآن، ترجمه مصطفی رحیمی نیا، تهران: نشر سبحان، چاپ اول، ۱۳۸۶ ه. ش.
۵۱. رشاد، علی اکبر، دانشنامه امام علی علیه السلام، تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۸۲ ه. ش.
۵۲. زهرایی، مصطفی، نظریه های تحریم اقتصادی، چاپ اول، تهران، انتشارات وزارت خارجه، بی تا.
۵۳. سلطانی، مصطفی، مبانی مدل در اقتصاد مقاومتی، تهران، انتشارات حائر، ۱۳۹۴ ه. ش.
۵۴. شیروانی، علی، ترجمه نهج البلاغه، قم: دفتر نشر معارف، ۱۳۹۰ ه. ش.
۵۵. شهیدی، سیدجعفر، ترجمه و شرح نهج البلاغه، تهران: علمی و فرهنگی، ۱۳۷۹ ه. ش.
۵۶. عزیززی، عباس، نهج البلاغه موضوعی، چاپ هفتم، قم: انتشارات صلاه، ۱۳۸۵ ه. ش.
۵۷. عبدالمملکی، حجت الله، درآمدی بر مبانی، سیاست ها و برنامه عمل، تهران: انتشارات سدید، ۱۳۶۸ ه. ش.
۵۸. نظری، حسن آقا، نظریه پردازی اقتصاد اسلامی، تهران: بی نا، ۱۳۸۷ ه. ش.
۵۹. معین، محمد، فرهنگ فارسی معین، چاپ دوم، تهران: انتشارات نامن، ۱۳۸۶ ه. ش.

کتاب عربی

۶۰. آمدی، عبد الواحد بن محمد، غرر الحکم و درر الکلم، تهران: دانشگاه تهران، چاپ دوم، ۱۳۷۳ ه. ش.
۶۱. آلامدی، عبد الواحد تمیمی، شرح غرر الحکم و درر الکلم، بیروت: موسسه الاعلمی للمطبوعات، ۱۴۰۷ ه. ق.
۶۲. ابن ابی الحدید معتزلی، عزالدین، شرح نهج البلاغه، تحقیق محمد ابوالفضل ابراهیم، قم: درالکتب العلمیه، ۱۳۷۸ ه. ش.

۶۳. بحرانی، کمال الدین میثم بن علی بن میثم، شرح نهج البلاغه ابن میثم، قم: نورالهدی، چاپ اول، ۱۴۲۷ ه. ق.

۶۴. طریحی، فخرالدین، مجمع البحرين، انتشارات، تهران: بی تا.

۶۵. کلینی، محمد بن یعقوب، اصولکافی، قم: موسسه انتشارات هجرت، ۱۳۹۰ ه. ش.

۶۶. مجلسی، محمد باقر، بحارالانوار، ج ۵۸، چاپ دوم، بیروت: انتشارات موسسه الوفاد، ۱۴۰۳. مجلسی: ۱۴۰۳، ج ۳۲/ص ۱۷۴.

ج) مقالات

۶۷. یوسفی، احمدعلی؛ غفاری، مجتبی؛ مجله: پژوهش‌های اقتصاد مقاومتی، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۳۹۵.

